

'MENDELSSOHN WAS EEN ORGELVIRTUOOS'

MATTHIAS HAVINGA SPEELT IN HET MINIFESTIVAL 'KLAVIEREN IN ZUTPHEN'

DE organist Matthias Havinga behoort tot de trekkers van het minifestival *Klavieren in Zutphen*, dat gewijd is aan Mendelssohn. Hij zal er spelen op het fameuze Baderorgel in de Walburgiskerk. 'Het is een echt oudmuziekinstrument. De klank is helder en warm tegelijk, het *plenum* heeft nog het briljante dat na 1850 uit de orgelbouw verdween.'

Vraag Matthias Havinga (35) de orgelmuziek van Felix Mendelssohn te typeren en hij beschrijft een brug tussen twee werelden. Aan de ene kant staan Bach en de barok. Aan de andere kant rijzen de contouren op van de negentiende-eeuwse romantiek. 'Mendelssohn,' zegt Havinga, 'groeide op met barokorgels, ze waren zijn referentiekader. Tegelijk was hij de eerste die echt romantische orgelmuziek componeerde. Dat stokje zou later worden overgenomen door virtuozen als Franz Liszt.'

Klavieren in Zutphen vindt plaats op zaterdag 18 mei. De Organisatie Oude Muziek zet er de schouders onder, samen met het Geelvinck Muziek Museum Zutphen. Mendelssohn wordt die dag van verschillende kanten belicht. Olga Pashchenko verkent bijvoorbeeld zijn *Lieder ohne Worte* op fortepiano. Liederen en pianowerken van Fanny, Felix' drie jaar oudere zus, worden vertegenwoordigd door jonge musici als Elisabeth Hetherington en Artem Belogurov. En verder is er dus het orgelrecital van Havinga.

Wie de orgelwereld een beetje volgt, ziet zijn naam al een jaar of vijftien opduiken. Havinga studeerde *summa cum laude* af aan het Conservatorium van Amsterdam, waar hij tegenwoordig zelf hoofdvlakles geeft. Hij won het in orgelkringen vermaarde concours van Kotka, Finland. Hij werd in Amsterdam benoemd aan de Ronde Lutherse Kerk (of Koepelkerk), met zijn beroemde Bätzorgel. Hij kreeg er een aanstelling bij in de hoofdstedelijke Oude Kerk, met zijn nog beroemdere Vater-Müllerorgel. En in de loop der jaren ontving Havinga, mede dankzij zijn YouTube-kanaal, steeds meer concertaanvragen uit heel de wereld.

'Vorige zomer werd het zelfs even te veel,' vertelt hij in een café op IJburg, de Amsterdamse nieuwbouwwijk waar hij woont. 'In twee maanden tijd gaf ik vijftien concerten in vijf landen en in

Het complete programma vindt u op oudemuziek.nl/klaviereninzutphen

FELIX MENDELSSOHN
BARTHOLDY
Aquarel van James Warren
Childe, 1830

TEKST /
Guido van Oorschot

BEELD /
Sarah Wijzenbeek

WALBURGISKERK IN ZUTPHEN

BADERORGEL

HET BADERORGEL IN ZUTPHEN
In 1639 kreeg de uit Duitsland afkomstige orgelbouwer Hans Henrick Bader de opdracht het orgel van de Walburgiskerk in Zutphen uit te breiden met een rugwerk. Dat ging hem kennelijk zo goed af, dat hij het hele orgel mocht vernieuwen. Gedurende 170 jaar bleef het orgel ongewijzigd, tot het in 1813 werd verbouwd en uitgebreid door Johannes Wilhelmus Timpe. Na verschillende aanpassingen bracht Orgelmakerij Reil het instrument in 1996 grotendeels terug in zeventiende-eeuwse staat, met behoud van het bovenwerk van Timpe. Het Baderorgel behoort tot de grootste orgels in Nederland uit de late renaissance.

een wat langere periode deed ik tien landen aan. Voor reflectie was geen tijd. En ja, dan raak je een keer leeg. Maar ik klaag niet. Vanaf het conservatorium heb ik me gericht op een carrière als concertorganist. Tot nu toe lukt dat prima.'

GEREFORMEERDE JONGEN

Concertorganist, zo noemt Havinga dat. Niet te verwarren met de kerkorganist die hij óók is. 'Misschien is het een kunstmatig onderscheid, maar bij het beroep van organist denken veel mensen aan een kerk. Terwijl ik juist mijn best doe het orgel uit de religieuze sfeer te lichten. Veel Nederlandse orgels zijn van oorsprong gebouwd in opdracht van een stadsbestuur. Ze voegden zich in de liturgie, maar nu de kerken leeglopen, kan het geen kwaad het orgel opnieuw te profileren als wereldlijk instrument.' Dat zegt een musicus die werd opgevoed volgens de mores van de Gereformeerde Kerk vrijgemaakt. 'Het is een orthodoxe groep,' zegt hij, 'een zuiltje binnen de protestantse kerk. Het cliché van zwarte kousen ging bij ons niet op, ik vond de sfeer niet beperkend. Maar toch, toen ik als gereformeerde jongen voor het eerst het Conservatorium van Amsterdam binnenstapte, overviel me het gevoel: dit is de wereld waarin ik thuishoor.'

PEDALION

Op z'n zevende wilde Havinga al op orgelles, net als z'n oudere broer. Zijn ouders dachten er anders over, het werd piano. 'Maar het orgel bleef trekken en vanaf mijn vijftiende kreeg ik les op het instrument in onze kerk. Tijdens de dienst begeleidde ik al gauw de gemeentezang, hartstikke leuk. Thuis oefende ik op een pedalion, een harmonium met een motor, dan hoefde je niet te pompen.' Als student profiteerde Havinga van de unieke Nederlandse 'orgelzomer'. Tussen juni en september worden overal in het land concertseries geprogrammeerd. Wie ovalt, zoals Havinga, heeft er puik vakantiewerk aan. Op zijn tocht langs steden en dorpen werd hij vaak overvallen door een historische sensatie. 'Dat overkomt me nog steeds wel, vooral als ik een orgel in middentoonstemming onder handen heb. Dan word ik vierhonderd jaar teruggeslingerd in de tijd. Eén toonladder spelen is genoeg, met al die ongelijke intervallen. Of een terts, g-b, zó zuiver dat je de hemelse harmonie hoort van kerkmuziek uit de renaissance.'

JALOERSMAKEND VIRTUOOS

Over de organist Felix Mendelssohn (1809-1847) zijn we goed geïnformeerd. Het wonderkind liet zijn vingers trainen door de pianovirtuoso Ludwig Berger. Zijn geest werd gekneed door Carl Friedrich Zelter, de metselaarszoon die de muziek van Bach propageerde. Zelter was ook de man die Felix in de richting van het orgel duwde. Hij studeerde even bij August Wilhelm Bach (geen familie), maar de goede man werd binnen de kortste keren groen van jaloezie.

'Mendelssohn speelde gemakkelijk,' zegt Havinga. 'Hij was een virtuoos. Neem de lastige pedaaltechniek waar de muziek van Johann Sebastian Bach om vraagt. Die was in het slop geraakt, maar Mendelssohn leerde het zichzelf aan. In zijn thuisstad Berlijn moesten ze niet veel van hem hebben, maar in Engeland werd hij op handen gedragen. Toen Mendelssohn in St Paul's Cathedral in Londen werd uitgenodigd om een *voluntary* te verzorgen,

SEIZOEN OUDE MUZIEK

KLAVIEREN IN ZUTPHEN zaterdag 18 mei

Een feestelijke zaterdag lang zijn we te gast in deze oude stad, waar jong talent zal spelen op de historische instrumenten van het Geelvinck Muziek Museum.

In de schijnwerpers: Felix en Fanny Mendelssohn. Broer en zus waren muzikale wonderkinderen. Als man kon Felix zijn talenten veel makkelijker ontwikkelen, maar Fanny's composities zijn even fascinerend. Hun sonates en vooral de *Lieder ohne Worte* behoren tot het geliefde pianorepertoire dat op deze dag zal klinken.

11.00-11.30

Walburgiskerk
Lezing Petra van Langen
Felix en Fanny Mendelssohn en de herontdekking van de barok

11.30-12.00

Walburgiskerk
Matthias Havinga
Felix Mendelssohn orgelwerken

13.30-17.00

Zutphense binnenstad
Wandelconcerten
van 30 minuten

20.00-21.15

Burgerzaal
Olga Pashchenko
Felix Mendelssohn
Lieder ohne Worte

[oudemuziek.nl/
klaviereninzutphen](http://oudemuziek.nl/klaviereninzutphen)

het orgelspel na de dienst, verschenen er jubelende recensies. Tot zijn hoogtepunten in Duitsland behoorde een benefietconcert in de Thomaskirche van Leipzig. Met de opbrengst financierde Mendelssohn een Bachbuste, die er nog altijd staat.'

MACHTIGE TOCCATA

Tijdgenoten roemden Mendelssohns 'prachtige staccato', de 'ritmische accentuering', zijn 'vuur en energie'. Havinga: 'Aan de ene kant beheerste hij nog de baroktraditie met heldere, parelende klanken. Aan de andere kant introduceerde hij het legato, het gebonden spel. Niet constant, zoals later het ideaal zou worden, maar per frase, onder zorgvuldig genoteerde bogen.' Op het Baderorgel in Zutphen speelt Havinga onder meer de Zesde orgelsonate. 'Het is een van zijn beste stukken, alles wat Mendelssohns orgelmuziek zo goed maakt, zit erin. Hij zette de noten in twee dagen op papier. Het eerste deel is een reeks variaties op het koraal *Vater unser im Himmelreich*. De muziek grijpt terug op improvisaties die Mendelssohn had uitgeschreven omdat hij ze geslaagd vond. Eentje valt te herleiden tot het concert in de Thomaskirche. De machtige toccata die de variaties afrondt, had hij geïmproviseerd in een Zwitsers klooster.'

TIJDSBEELD

Orgels, zegt Havinga, geven vaak net een andere kijk op hoe muziek in het verleden heeft geklonken. 'Niet dat je rechtstreeks kunt terugluisteren in de tijd, daarvoor is er vaak te veel aan instrumenten gesleuteld. Maar als je orgelkennis combineert met kennis van de historische uitvoeringspraktijk, zoals vingerzettingen of de manier waarop men improviseerde, kan dat een overtuigend tijdsbeeld opleveren.'

Wat niet wil zeggen dat hij een orgelfetisjist is, zo iemand die op afroep bouwjaren oplepelt en strooit met de disposities van hoofdwerk, rugpositief, pedaal en bovenwerk. 'Zo zit ik niet in elkaar. Het gaat mij niet om een instrument, maar om de muziek. Al moet ik toegeven,' grijnst Havinga, 'sinds ik lesgeef, zijn er studenten die me bombarderen met feitjes. En een *Herr Professor* die minder weet, dat kan natuurlijk niet.' ■

'Een orgel in middentoonstemming slingert me vierhonderd jaar terug in de tijd'

GEELVINCK MUZIEK MUSEUM ZUTPHEN

In juni 2017 opende het Geelvinck Muziek Museum Zutphen zijn deuren. Het herbergt een collectie historische klavierinstrumenten die oorspronkelijk eigendom was van het Conservatorium van Amsterdam. In het voormalige patriciërshuis De Wilderman toont het museum tientallen exemplaren. Geoefende spelers kunnen er bijvoorbeeld een heuse negentiende-eeuwse Collard & Collard-vleugel verkennen. De Amsterdamse afdeling van Geelvinck blijft overigens bestaan. In de Posthoornkerk komt op termijn het Geelvinck Pianola Museum, de voortzetting van het Pianola Museum aan de Westerstraat.